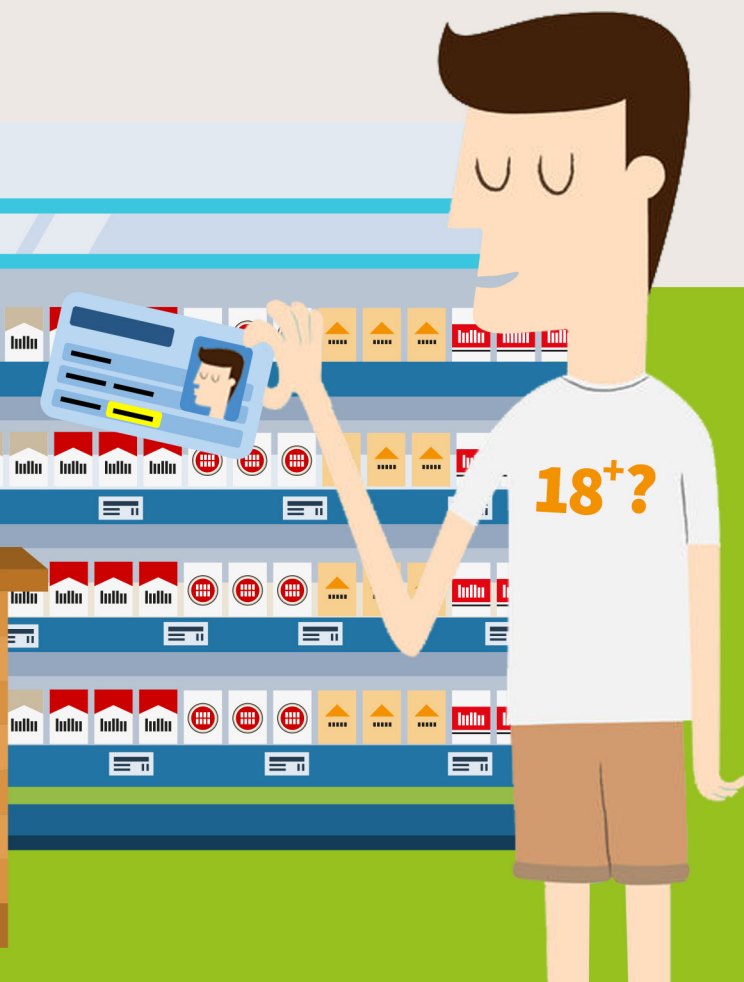

TASKFORCE

NALEVING LEEFTIJDGRENSEN TABAK

NIX18
NIET ROKEN - NIET DRINKEN

RAPPORTAGE 2017

WAVE 7

Inhoud

1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding	4
1.2	Opzet TNLT-mysteryshopprogramma	5
1.3	Samenstelling Wave 7	6
2	Naleving vergewisplicht vs. naleving leeftijdsgrens.....	7
2.1	Wanneer is er sprake van een correcte naleving van de leeftijdsgrens?	8
2.2	Wanneer is er sprake van een correcte naleving van de vergewisplicht?	8
3	Naleving leeftijdsgrens bij 17-jarigen	9
3.1	Naleving leeftijdsgrens bij 17-jarigen bij tabak- & gemakzaken en benzinstations.....	9
3.2	Naleving leeftijdsgrens TNLT in vergelijking met Bureau Nuchter	10
3.3	Naleving leeftijdsgrens naar subgroepen	12
4	Naleving vergewisplicht bij 18- en 19-jarigen.....	13
5	Betrouwbaarheidsintervallen.....	13
5.1	Betrouwbaarheidsintervallen nalevingspercentage leeftijdsgrens	13
5.2	Betrouwbaarheidsintervallen nalevingspercentage vergewisplicht.....	14
6	Conclusies.....	15

1 Inleiding

Op 1 januari 2014 is de wettelijke leeftijdsgrens voor tabaksverkoop verhoogd naar 18 jaar. Uit verschillende onderzoeken is naar voren gekomen dat de naleving van de leeftijdsgrens nog niet overal volledig plaats vindt. Teneinde een structurele verbetering van de naleving van de leeftijdsgrens bij tabaksverkoop te bewerkstelligen, hebben de brancheorganisaties NSO, BETA, BOVAG, VNPI en TZN – met (financiële) ondersteuning van de tabaksfabrikanten – de Taskforce Naleving Leeftijdsgrens Tabak (TNLT) opgericht.

Alhoewel TNLT eerst een uitgebreidere doelstelling had, zijn de activiteiten in de praktijk sterk geconcentreerd rondom de verbetering van de naleving binnen de kanalen van tabak- & gemakzaken en benzinestations. Andere benaderde kanalen en / of commerciële organisaties hebben zich uiteindelijk niet bij het initiatief van de Taskforce aan willen sluiten. Andere branches hebben zelf een duidelijke aanpak ontwikkeld, zoals de supermarkten en de automatenexploitanten.

Uit verschillende onderzoeken blijkt ook dat tussen 56 en 70% van de rokende jongeren onder de achttien jaar hun tabaksproducten nooit zelf kopen, maar verkrijgen middels vrienden, familie en/of derden. Dit probleem kan natuurlijk niet alleen door de retail worden opgelost, maar vergt een gecoördineerde actie van alle belanghebbenden om te komen tot een daadwerkelijke gedragsverandering bij de jeugd en hun directe omgeving.

Het sluitstuk van goede naleving van de leeftijdsgrens is een adequaat systeem van handhaving door de overheid.

1.1 Aanleiding

Volgens een onderzoek van Nuchter Kenniscentrum Leeftijdsgrenzen (ook wel "Bureau Nuchter" genoemd), in het voorjaar van 2015 uitgevoerd in opdracht van de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), bleek dat het ongewogen gemiddelde nalevingcijfer over alle tabaksverkoopkanalen op 32,4% bleef steken. Bij tabak- & gemakzaken was het gemiddelde nalevingcijfer 36,3%; bij benzinestations 17,8%; en bij overige zaken niet zijnde supermarkten 19,0%.

Dit was en is niet alleen onaanvaardbaar voor de overheid en politiek, maar zeker ook voor de betrokken verkooppunten en de branches zelf. De politiek eist, terecht, van het betrokken bedrijfsleven dat de naleving op een zo kort mogelijke termijn substantieel verbetert. TNLT heeft zich vervolgens tot doel gesteld om bij te dragen aan een verbetering van de naleving op zo kort mogelijke termijn.

De kern van de TNLT-activiteiten wordt gevormd door het laten verrichten van een zeer groot aantal controles binnen de tabak- & gemakzaken en de benzinestations op de naleving van de vergewisplicht (12.778 bezoeken) en de naleving van de leeftijdsgrens (5.720 bezoeken) door middel van respectievelijk 18- en 19-jarige en 17-jarige mysteryshoppers, gedurende de periode november 2015 tot en met september 2017. Verder ondersteunt TNLT deze branches met het verstrekken van informatie, coördineren van activiteiten en ontwikkelen en produceren van ondersteunende winkelmaterialen. Daarnaast zijn er ook 1.651 controles op de naleving van de vergewisplicht steekproefsgewijs verricht binnen andere kanalen (drogisten, treinstations, snackbars en avondwinkels). Dit brengt het totale aantal van in opdracht van TNLT uitgevoerde mysteryshop-bezoeken in de periode november 2015 tot en met oktober 2017 op 20.149.

Het initiële plan van aanpak is terug te vinden op de website van TNLT (www.tnlt.nl) en is eind oktober 2015 naar de staatssecretaris van VWS gestuurd en begin december naar de betreffende woordvoerders in de Tweede Kamer. Het Centraal Bureau Levensmiddelen (CBL) als ook de automatenbranche (verenigd binnen de Tabaks- en Zoetwarengroothandel Nederland, TZN) ontwikkelen een eigen aanpak en vallen daarom buiten de reikwijdte van dit plan. Hetzelfde geldt voor de resterende verkooppunten in de horeca met 'losse verkoop'.

In 2016 is de werkwijze zodanig aangepast dat alle tabak- & gemakzaken plus alle benzinestations regelmatig worden gecontroleerd met een terugkoppeling van de checkresultaten naar de winkel. Ook andere branches zijn benaderd, waaronder drogisten en boekwinkels die rookwaren verkopen. Zij hebben veelal aangegeven niet deel te willen nemen en zelf voor de verbetering te zullen zorgdragen. Deze branches zijn op basis van een steekproef meegenomen in de onderzoeken van de taskforce.

De aanpak van TNLT lijkt zijn vruchten af te werpen. In juli 2016 publiceerde de staatssecretaris van VWS de uitkomsten van het laatste onderzoek naar de naleving van de leeftijdsgrens voor de verkoop van alcohol en tabak door verstreckers. Net als het jaar ervoor is het onderzoek uitgevoerd door Nuchter Kenniscentrum Leeftijdsgrenzen. Zowel bij tabak- & gemakzaken als bij benzinestations is de naleving in 2016 substantieel verbeterd ten opzichte van 2015. De naleving bij tabak- & gemakzaken ging van 36,3% in 2015 naar 56,7% in 2016. De naleving bij benzinestations is zelfs meer dan verdrievoudigd: van 17,8% in 2015 naar 52,9% in 2016. In 2017 heeft de staatssecretaris nog geen nieuwe nalevingcijfers gepubliceerd.

1.2 Opzet TNLT-mysteryshopprogramma

TNLT heeft tussen november 2015 en oktober 2017 in zeven golven (waves) in totaal 19.443 mysteryshop-bezoeken laten uitvoeren. Hieronder staan de perioden waarin de bezoeken hebben plaatsgevonden per wave aangegeven.

- Wave 1: nov – dec 2015
- Wave 2: feb – mrt 2016
- Wave 3: apr – mei 2016
- Wave 4: jun – jul 2016
- Wave 5: aug – begin okt 2016
- Wave 6: jan – feb 2017
- Wave 7: sep – okt 2017

In Wave 1, 2 en 3 zijn per wave tussen de 3.100 en de 3.900 bezoeken gedaan door 18- en 19-jarige mysteryshoppers; in Wave 5 zo'n 940; en in Wave 6 ruim 2.800. Zij hebben gecontroleerd of verkooppunten zich houden aan de **vergewisplicht** (je ervan vergewissen dat iemand minimaal 18 jaar is). Vanaf Wave 2 zijn per wave ook rond de 1.000 verkooppunten gecontroleerd op het naleven van de **leeftijdsgrens**. Dit is gedaan door 17-jarige mysteryshoppers.

Hoewel in het oorspronkelijke Plan van Aanpak voor het eerste jaar (oktober 2015 / september 2016) sprake was van slechts drie waves, heeft TNLT besloten het aantal onderzoeken uit te breiden. In de loop van 2016 is namelijk geconstateerd dat het herhaaldelijk controleren van verkooppunten en het snel terugkoppelen van de resultaten positieve effecten had op de naleving. Alle zeven de waves zijn uitgevoerd door onderzoeksbureau Panteia. Op de website van TNLT zijn de beschikbare Panteia-onderzoeksrapportages per wave terug te vinden.

In Wave 7, die op 19 september 2017 van start ging en op 14 oktober eindigde, zijn 706 tabak- & gemakzaken en benzinestations door een 17-jarige mysteryshopper gecontroleerd op de naleving van de leeftijdsgrens. In Wave 7 hebben geen controles op de vergewisplicht door 18- en 19-jarige mysteryshoppers plaatsgevonden.

Omvangrijke mysteryshop-programma's zoals die van TNLT vormen organisatorisch een grote uitdaging. Helemaal wanneer er ook een groot aantal bezoeken door 17-jarigen moet worden uitgevoerd. Voor de 17-jarige mysteryshoppers wordt namelijk een uitgebreider protocol gebruikt. De 17-jarige mysteryshoppers worden voorafgaand, tijdens en na afloop van het onderzoek door een volwassene begeleid. Daarnaast worden zij (en hun ouders) uitvoerig geïnformeerd over het doel en de opzet van het onderzoek. Hierdoor was het voor TNLT niet mogelijk om al in de eerste wave te starten met mysteryshop-bezoeken door 17-jarigen.

Voor het uitvoeren van de controles volgens het protocol van Bureau Nuchter heeft TNLT in eerste instantie Bureau Nuchter zelf benaderd. Bureau Nuchter heeft echter te kennen gegeven deze opdracht niet te kunnen aanvaarden. In de Panteia-rapportages wordt uitgebreid ingegaan op de methodes en procedures van zowel de mysteryshop-bezoeken uitgevoerd door 18- en 19-jarige mysteryshoppers als die van de mysteryshop-bezoeken uitgevoerd door 17-jarige mysteryshoppers.

1.3 Samenstelling Wave 7

In Wave 7 is gewerkt met alleen 17-jarige shoppers en zijn er in totaal 706 tabak- & gemakzaken (321) en benzinestations (385) bezocht.

Samenstelling 17-jarigen

In de waves 2, 3, 4 en 5 is steeds een kwart van de verkooppunten van de tabak- & gemakzaken en benzinestations bezocht door een 17-jarige shopper. Omdat het voornemen was om in 2017 drie waves te houden, is in de eerste wave van 2017 (Wave 6) een derde van deze verkooppunten bezocht door een 17-jarige shopper.

In de loop van 2017 heeft TNLТ besloten het jaarprogramma bij te stellen en één controle te schrappen. Voor deze Wave 7 zijn voor de 17-jarigen 750 verkooppunten van de tabak- & gemakzaken en benzinestations geselecteerd.

Van de 750 geselecteerde adressen, heeft bij 706 adressen (94%) een aankoop(poging) plaatsgevonden. Bij 44 adressen was een aankoop(poging) niet mogelijk, omdat het verkooppunt:

- gesloten was, deels of helemaal;
- geen tabak/sigaretten (meer) verkocht;
- een woonhuis of ander bedrijf was;
- een onbemand tankstation was.

tabel 1 Aantal verkooppunten tabak waar een aankoop(poging) is gedaan naar (sub-) branches

	Wave 1		Wave 2		Wave 3		Wave 4		Wave 5		Wave 6		Wave 7	
Aantal bezochte verkooppunten	3.892	100%	4.607	100%	4.066	100%	977	100%	1.825	100%	4.076	100%	706	100%
18/19-jarige shoppers	Wave 1		Wave 2		Wave 3		Wave 4		Wave 5		Wave 6		Wave 7	
Tabak- & gemakzaken wel NSO lid*	1.083	27,8%	808	22,0%	799	25,7%			269	28,6%	707	25,7%		
Tabak- & gemakzaken geen NSO lid	503	12,9%	552	15,0%	522	16,8%			166	17,7%	500	17,8%		
Subtotaal	1.586	40,8%	1.360	37,0%	1.321	42,5%			435	46,3%	1.207	42,9%		
Benzinestations Cluster**	388	10,0%	284	7,7%	284	9,1%			98	10,4%	248	8,8%		
Benzinestations Oliemaatschappij	615	15,8%	449	12,2%	441	14,2%			150	16,0%	405	14,4%		
Benzinestations Overig	1.057	27,2%	775	21,1%	758	24,4%			257	27,3%	660	23,4%		
Subtotaal	2.060	52,9%	1.508	41,1%	1.483	47,7%			505	53,7%	1.313	46,6%		
Overig (Drogisten, snackbar etc.)	246	6,3%	803	21,9%	306	9,8%					296	10,5%		
Totaal	3.892	100%	3.671	100%	3.110	100%			940	100%	2.816	100%		
17-jarige shoppers	Wave 1		Wave 2		Wave 3		Wave 4		Wave 5		Wave 6		Wave 7	
Tabak- & gemakzaken wel NSO lid*			263	28,1%	270	28,2%	274	28,0%	260	29,4%	352	27,9%	213	30,2%
Tabak- & gemakzaken geen NSO lid			189	20,1%	179	18,7%	177	18,1%	161	18,2%	252	20,0%	108	15,3%
Subtotaal			452	48,2%	449	47,0%	451	46,1%	421	47,6%	604	47,9%	321	45,5%
Benzinestations Cluster**			96	10,3%	97	10,1%	94	9,6%	98	11,1%	131	10,4%	75	10,6%
Benzinestations Oliemaatschappij			149	15,9%	151	15,8%	159	16,3%	133	15,0%	202	16,0%	117	16,6%
Benzinestations Overig			239	25,5%	259	27,1%	273	27,9%	233	26,3%	323	25,6%	193	27,3%
Subtotaal			484	51,7%	507	53,0%	526	53,8%	464	52,4%	656	52,1%	385	54,5%
Totaal			936	100%	956	100%	977	100%	885	100%	1.260	100%	706	100%

Bron: Panteia

2 Naleving vergewisplicht vs. naleving leeftijdsgrens

De wettelijke minimum verkoopleeftijd is vastgelegd in artikel 8 van de Tabakswet en kent kortgezegd de volgende drie elementen:

1. het is verboden om tabaksproducten te verkopen aan personen van wie niet is vastgesteld dat ze onmiskenbaar minimaal 18 jaar zijn;
2. als de koper niet onmiskenbaar 18 jaar of ouder is, is de verkoper verplicht zich hiervan middels het controleren van een geldig ID-bewijs te vergewissen; en
3. op het verkooppunt dient duidelijk te zijn aangegeven dat er geen tabaksproducten worden verkocht aan personen onder de 18.

In de eerder gememoreerde onderzoeken van Nuchter Kenniscentrum Leeftijdsgrenzen, die in opdracht van de staatssecretaris van VWS worden uitgevoerd om inzicht te krijgen in de naleving van de leeftijdsgrens voor tabaksverkoop, wordt gebruik gemaakt van 17-jarige mysteryshoppers. Aan geen van deze mysteryshoppers mag tabak worden verkocht, dus in geval van verkoop aan één van deze 17-jarige mysteryshoppers betekent dat automatisch dat de verkoper de wettelijke minimum verkoopleeftijd niet goed naleeft.

Ruim 71% van de mysteryshop-bezoeken in opdracht van TNLT zijn uitgevoerd door 18- en 19-jarige mysteryshoppers. Aan deze mysteryshoppers mogen dus tabaksproducten worden verkocht. Uit deze mysteryshop-bezoeken kan dus niet worden geconcludeerd hoe het met de naleving van leeftijdsgrens voor tabaksverkoop is gesteld. Er kunnen naar aanleiding van de resultaten van deze bezoeken wel conclusies worden getrokken met betrekking tot de naleving van de vergewisplicht door de verkopers van tabak. Immers, deze mysteryshoppers zijn niet onmiskenbaar 18 jaar of ouder en de verkoper is wettelijk verplicht zich middels het checken van een geldig ID-bewijs te vergewissen van het feit dat ze daadwerkelijk 18 jaar of ouder zijn.

Door bewust te kiezen voor een groot aantal bezoeken met 18- en 19-jarigen heeft TNLT meer mysteryshop-bezoeken kunnen uitvoeren. Door het grote aantal bezoeken en de snelle terugkoppeling van de resultaten hiervan, blijft er op de verkooppunten constant aandacht voor goede naleving van zowel de vergewisplicht als de leeftijdsgrens voor tabaksverkoop. Een goede naleving van de leeftijdsgrens begint met een goede naleving van de vergewisplicht. Het vragen van een ID-bewijs aan consumenten die niet onmiskenbaar 18 jaar of ouder zijn moet een vanzelfsprekende actie worden voor verkopers van tabak. De brancheorganisaties van tabak- & gemakzaken en benzinestations werken hier samen met de ondernemers en hun personeel onder andere middels speciale voorlichtings- en trainingsprogramma's hard aan. Grootschalige mysteryshop-programma's met 18- en 19-jarigen dragen hieraan bij. Vooral omdat de ondernemers bij de TNLT-aanpak zeer snel – veelal binnen een werkdag – na het bezoek terugkoppeling hierover ontvangen. Dit kan dan direct met het verkooppersoneel worden besproken en leidt – zo blijkt ook uit onze onderzoeksresultaten – tot een toegenomen naleving van zowel de vergewisplicht als de leeftijdsgrens voor tabaksverkoop.

In deze zevende wave heeft TNLT 706 mysteryshop-bezoeken laten uitvoeren door 17-jarigen. In het hoofdstuk: 'Naleving leeftijdsgrens bij 17-jarigen' zullen de resultaten van de zevende wave op het vlak van leeftijdsgrens worden weergegeven en worden vergeleken met die van Wave 2, 3, 4, 5 en 6. In Wave 1 hebben er geen bezoeken door 17-jarigen plaatsgevonden. Daarnaast worden de gegevens ook vergeleken met het onderzoek van Nuchter Kenniscentrum Leeftijdsgrenzen in het voorjaar van 2015 en de zomer van 2016. Deze onderzoeken zijn uitgevoerd in opdracht van staatssecretaris Van Rijn van VWS.

2.1 Wanneer is er sprake van een correcte naleving van de leeftijdsgrens?

Van correcte naleving van de leeftijdscontrole bij jongeren van 17 jaar bij de aankoop van tabak, is sprake wanneer bij de aankoopoging:

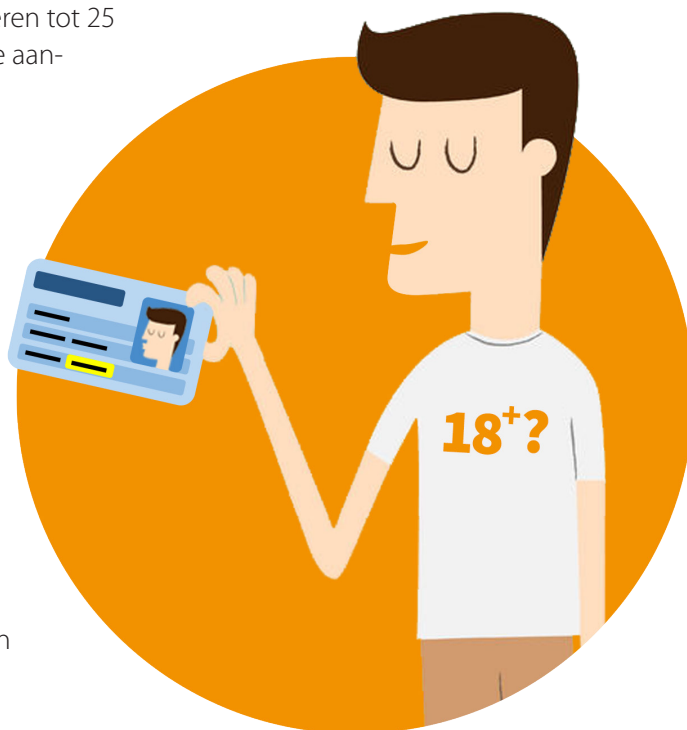
- gevraagd wordt naar een ID;
- het ID gecontroleerd wordt op geldigheid (komt de foto op de ID overeen met die van de koper) en op leeftijd (is de koper 18 jaar of ouder). De controle van de leeftijd kan plaatsvinden met een elektronische leeftijdsverificatie;
- en er geen sigaretten worden verkocht.

2.2 Wanneer is er sprake van een correcte naleving van de vergewisplicht?

Van correcte naleving van de vergewisplicht bij jongeren tot 25 jaar bij de aankoop van tabak is sprake wanneer bij de aankoopoging:

- gevraagd wordt naar een ID;
- en het ID gecontroleerd wordt op geldigheid (komt de foto op de ID overeen met die van de koper) en op leeftijd (is de koper 18 jaar of ouder). De controle van de leeftijd kan plaatsvinden met een elektronische leeftijdsverificatie.

Vanaf Wave 2 wordt in deze rapportage bij de vergewisplicht enkel verslag gedaan van het feit of de verkoper de mysteryshopper om een ID-bewijs heeft gevraagd. Dat komt omdat uit de mysteryshop-bezoeken van Wave 1 en Wave 2 is gebleken, dat het niet mogelijk is om een sluitende objectieve beschrijving te geven van een ID-controle, zonder een eigen interpretatie van de shopper.

3 Naleving leeftijdsgrens bij 17-jarigen

Volgens de wet is het verboden om tabaksproducten te verstrekken aan een persoon van wie niet is vastgesteld dat deze de leeftijd van 18 jaar heeft bereikt. Dit betekent dat tabaksverkooppunten geen tabak mogen verkopen aan personen jonger dan 18 jaar. We spreken van een correcte naleving van de leeftijdsgrens wanneer er geen sigaretten zijn verkocht aan een 17-jarige mysteryshopper.

In Wave 7 zijn 706 verkooppunten, verdeeld over tabak- & gemakzaken en benzinestations, bezocht door een 17-jarige mysteryshopper. De naleving van de leeftijdsgrens in Wave 7 ligt hoger dan in Wave 6. Opvallend daarbij is dat het hogere nalevingscijfer voornamelijk lijkt te worden veroorzaakt door een grote daling van de categorie "ID gevraagd en WEL verkocht". Een fenomeen waaraan de branches binnen TNLT de afgelopen periode veel aandacht hebben besteed.

3.1 Naleving leeftijdsgrens bij 17-jarigen bij tabak- & gemakzaken en benzinestations

tabel 2 Naleving leeftijdsgrens 17-jarigen in Wave 2, 3, 4, 5, 6 en 7

17-jarige shoppers	Wave 1		Wave 2		Wave 3		Wave 4		Wave 5		Wave 6		Wave 7	
			Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Tabak- & gemakzaken														
Controle leeftijd - niet verkocht			256	56,6%	324	72,2%	307	68,4%	278	66,0%	365	60,4%	229	71,3%
Controle leeftijd - wel verkocht			96	21,3%	72	16,0%	63	14,0%	57	13,5%	122	20,2%	35	10,9%
Geen controle - wel verkocht			100	22,1%	53	11,8%	81	17,9%	86	20,5%	117	19,4%	57	17,8%
Totaal			452	100%	449	100%	451	100%	421	100%	604	100%	321	100%
Benzinestations														
Controle leeftijd - niet verkocht			251	51,9%	313	61,7%	329	62,6%	291	62,7%	371	56,6%	224	58,2%
Controle leeftijd - wel verkocht			123	25,4%	109	21,5%	88	16,7%	74	16,0%	140	21,3%	47	12,2%
Geen controle - wel verkocht			110	22,7%	85	16,8%	109	20,7%	99	21,3%	145	22,1%	114	29,6%
Totaal			484	100%	507	100%	526	100%	464	100%	656	100%	385	100%

Bron: Panteia

Naleving leeftijdsgrens tabak- & gemakzaken

In Wave 7 verkoopt 71,3% van de tabak- & gemakzaken geen sigaretten aan de 17-jarige shopper. 28,7% heeft 'wel verkocht'. Binnen die 28,7% van de gevallen waarin wel tabak aan een 17-jarige shopper is verkocht, heeft 10,9% wel om een ID gevraagd (en toch verkocht) en 17,8% heeft geen ID gevraagd. Van de 57 personen aan wie sigaretten zijn verkocht en aan wie geen ID-bewijs is gevraagd, is bij één persoon wel naar de leeftijd gevraagd.

Naleving leeftijdsgrens benzinestations

In Wave 7 verkoopt 58,2% van de benzinestations geen sigaretten aan de 17-jarige mysteryshopper, 41,8% heeft 'wel verkocht'. Van de 41,8% waaraan 'wel verkocht' is, vraagt 12,2% wel om een ID (en verkoopt dus toch) en in 29,6% wordt niet om een ID gevraagd. Van de 114 personen aan wie geen ID-bewijs is gevraagd, maar aan wie wel sigaretten zijn verkocht, is bij vier personen wel naar de leeftijd gevraagd.

3.2 Naleving leeftijdsgrens TNLT in vergelijking met Bureau Nuchter

Aangezien de Nederlandse regering mede tabaks- en rookwarenbeleid baseert op de uitkomsten van het Bureau Nuchter-rapport, is het zowel interessant als relevant om de percentages van TNLT met die van Bureau Nuchter te vergelijken. TNLT hanteert voor het controleren van de leeftijdsgrens met 17-jarigen het protocol van Bureau Nuchter, waardoor vergelijken ook goed mogelijk is. In het algemeen kan wel gezegd worden dat TNLT meer controles uitvoert en daardoor een hoger betrouwbaarheidsgehalte heeft (zie hoofdstuk 5 Betrouwbaarheidsintervallen) dan Bureau Nuchter.

De staatssecretaris van VWS heeft in 2017 geen nieuwe resultaten van controles door Bureau Nuchter gepubliceerd. De reden hiervoor is bij TNLT niet bekend. Ook is niet bekend of er sinds voorjaar 2016 überhaupt Bureau Nuchter controles in opdracht van het ministerie van VWS hebben plaatsgevonden.

Tabel 3 Nalevingspercentage leeftijdsgrens 17-jarigen TNLT en Bureau Nuchter

Resultaten tabak- & gemakzaken	Nuchter voorjaar 2015	TNLT Wave 2 jan/mrt 2016	Nuchter voorjaar 2016	TNLT Wave 3 apr/mei 2016	TNLT Wave 4 jun/jul 2016	TNLT Wave 5 aug/okt 2016	TNLT Wave 6 jan/feb 2017	TNLT Wave 7 sep/okt 2017
Controle leeftijd - niet verkocht	36,3%	56,6%	56,7%	72,2%	68,1%	66,0%	60,4%	71,3%
Controle leeftijd - wel verkocht	20,1%	21,3%	22,9%	16,0%	14,0%	13,5%	20,2%	10,9%
Geen controle - wel verkocht	43,6%	22,1%	20,4%	11,8%	17,9%	20,5%	19,4%	17,8%
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Omvang steekproef	204	452	201	449	451	421	604	321
Resultaten benzinestations								
Controle leeftijd - niet verkocht	17,8%	51,9%	52,9%	61,7%	62,6%	62,7%	56,6%	58,2%
Controle leeftijd - wel verkocht	11,9%	25,4%	25,9%	21,5%	16,7%	16,0%	21,3%	12,2%
Geen controle - wel verkocht	70,3%	22,7%	21,2%	16,8%	20,7%	21,3%	22,1%	29,6%
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Omvang steekproef	101	484	104	507	526	464	656	385

Bron: Panteia

Tabak- & gemakzaken

Als gekeken wordt naar de resultaten van de tabak- & gemakzaken dan is het TNLT-percentage (71,3%) in Wave 7 (sep - okt 2017) fors hoger dan het meest recente percentage (56,7%) van Bureau Nuchter dat in de zomer van 2016 werd gepubliceerd. Ook ten opzichte van de TNLT Waves 4 t/m 6 laten de tabak- & gemakzaken in Wave 7 een forse verbetering zien. Alleen in Wave 3 noteerden zij met 72,2% een hogere score.

Opvallend is de daling van het percentage aankopen door 17-jarige mystery shoppers, waarbij wel om het ID wordt gevraagd maar er toch wordt verkocht. Ten opzichte van Wave 6 daalde dit percentage van 20,2% naar 10,7%. De beste score sinds voorjaar 2015 dus.

Benzinestations

Als men de resultaten van benzinestations vergelijkt, dan ligt het TNLT-percentage van Wave 7 (58,2%) hoger dan het Bureau Nuchter-percentage van 2016 (52,9%). Ook ten opzichte van TNLT Wave 6 (56,6%) laten de benzinestations een verbetering zien.

Net als bij de tabak- & gemakzaken laten ook de benzinestations een daling zien van het percentage aankopen door 17-jarige mystery shoppers, waarbij wel om het ID wordt gevraagd maar er toch wordt verkocht. Ten opzichte van Wave 6 daalde dit percentage bij de benzinestations van 21,3% naar 12,2%. De beste score sinds voorjaar 2015.

Daar staat echter tegenover dat het percentage waarbij geen ID wordt gevraagd met 29,6% aanzienlijk hoger ligt dan het resultaat in de afgelopen waves.

3.3 Naleving leeftijdsgrens naar subgroepen

Bij de naleving van de leeftijdsgrens zijn er net als in voorgaande waves verschillen tussen diverse groepen binnen de tabak- & gemakzaken en benzinestations in Wave 6.

tabel 4 Nalevingspercentage leeftijdsgrens subgroepen bij tabak- & gemakzaken en benzinestations Wave 2, 3, 4, 5, 6 en 7. In Wave 1 is geen controle op naleving van de leeftijdsgrens gedaan

17-jarige shoppers	Wave 1	Wave 2		Wave 3		Wave 4		Wave 5		Wave 6		Wave 7	
Aantal bezochte verkooppunten		936		956		977		885		1260		706	
Tabak- & gemakzaken		256	56,6%	324	72,2%	307	68,1%	278	66,0%	365	60,4%	229	71,3%
Wel NSO-lid		164	62,4%	220	81,5%	198	72,3	188	72,3%	228	64,8%	160	75,1%
Geen NSO-lid		92	48,9%	104	58,1%	109	61,6%	90	55,9%	137	54,4%	69	63,9%
Benzinestations		251	51,9%	313	61,7%	329	62,6%	291	62,7%	371	56,6%	224	58,2%
Benzinestations Cluster		53	55,2%	68	70,1%	66	70,2%	70	71,4%	82	62,6%	52	69,3%
Benzinestations Oliemaatschappij		78	52,3%	91	60,3%	98	61,6%	75	56,4%	115	56,9%	65	55,6%
Benzinestations Overig		120	50,2%	153	59,5%	165	60,4%	146	62,7%	174	53,9%	107	55,4%

Bron: Panteia

Vershil subgroepen tabak- & gemakzaken

Binnen de tabak- & gemakzaken wordt onderscheid gemaakt tussen wel of niet lid zijn van de branchevereniging NSO. Tussen NSO- en niet-NSO-leden zit een duidelijk verschil. Zo presteren NSO-leden in elke wave beter dan de niet-leden. In Wave 7 laten zowel de NSO-leden als niet-NSO-leden een stijging zien. NSO-leden van stijgen van 64,8% in Wave 6 naar 75,1% in Wave 7. De niet-leden stijgen van 54,4% in Wave 6 naar 63,9% in Wave 7, wat de hoogste score is sinds TNLT in Wave 2 met mysteryshopbezoeken door 17-jarigen is begonnen.

Vershil subgroepen benzinestations

Bij benzinestations is een verschil gemaakt tussen drie subgroepen, te weten: cluster, oliemaatschappij en overig. De categorie 'cluster' doet het tot nu toe elke wave het best. Met een nalevingspercentage van 69,3% in Wave 7 laat deze subgroep een stijging ten opzichte van de Wave 6 (62,6%) zien. Men komt weer in de buurt van van de hoogste score tot nu toe, behaald in Wave 5 (71,4%). De categorie 'oliemaatschappij' is van 56,9% in Wave 6 gedaald naar 55,6% in Wave 7. Deze categorie blijft niet alleen structureel achterlopen bij de categorie 'cluster', maar scoorde in Wave 7 voor het eerst ook minder dan de categorie 'overig'. De categorie 'overig' haalde tot Wave 7 steeds het minst goede nalevingspercentage bij 17-jarigen, maar scoorde in Wave 7 met 55,7%, nipt beter dan de categorie 'oliemaatschappij'.

4 Naleving vergewisplicht bij 18- en 19-jarigen

In Wave 7 zijn er geen 18- en 19-jarigen mystershoppers ingezet. Om deze reden zijn er voor Wave 7 dan ook geen nieuwe cijfers beschikbaar van de vergewisplicht. De naleving van de vergewisplicht ligt over alle waves gemeten voor tabak- & gemakzaken en benzinstations tussen de 63,2% en de 71,8%. Bij de categorie overig waaronder de drogisten vallen, ligt het percentage tussen de 37,3% en 49%.

Voor een gedetailleerd overzicht van de naleving van de vergewisplicht zoals onderzocht in de TNLT-waves 1 tot en met 6 zie tabel 16 van het Panteia-rapport: "Naleving leeftijdscontrole verkooppunten tabak, nov, 2017". Dit rapport kunt u inzien/downloaden via www.tnlt.nl.

5 Betrouwbaarheidsintervallen

In dit hoofdstuk staan de betrouwbaarheidsintervallen vermeld van de nalevingspercentages van de branches tabak- & gemakzaken en benzinstations. Een betrouwbaarheidsinterval geeft aan dat wanneer een onderzoek wordt herhaald, het gemeten nalevingspercentage in x% van de gevallen binnen het interval valt. Hierbij geldt hoe smaller het betrouwbaarheidsinterval, hoe preciezer de schatting van het nalevingspercentage is.

Bij de waves is gekozen voor 95% betrouwbaarheidsintervallen. Dat wil zeggen dat als een wave 100 keer wordt herhaald, de gemeten nalevingspercentages 95 keer binnen het genoemde interval zullen liggen. Dit geldt voor zowel het nalevingspercentage van de leeftijdsgrens als ook het nalevingspercentage van de vergewisplicht.

5.1 Betrouwbaarheidsintervallen nalevingspercentage leeftijdsgrens

tabel 5 95%-betrouwbaarheidsintervallen naleving leeftijdsgrens 17-jarigen, 2e, 3e, 4e en 5e wave 2016 en 6e, 7e wave 2017. In de 1ste wave 2015 is geen meting gedaan door 17-jarige shoppers.

Gemiddelde naleving leeftijdscontrole bij 17-jarigen					
Branche	Wave	N totaal	N	%	Betrouwbaarheidsinterval
Tabak- & gemakzaken	2	452	256	56,6%	52,1% - 61,2%
Tabak- & gemakzaken	3	449	324	72,2%	68,0% - 76,3%
Tabak- & gemakzaken	4	451	307	68,1%	63,8% - 72,4%
Tabak- & gemakzaken	5	421	278	66,0%	61,5% - 70,6%
Tabak- & gemakzaken	6	604	365	60,4%	56,6% - 64,3%
Tabak- & gemakzaken	7	321	229	71,3%	66,4 - 76,3%
Benzinstations	2	484	251	51,9%	47,4% - 56,3%
Benzinstations	3	507	313	61,7%	57,5% - 66,0%
Benzinstations	4	526	329	62,5%	58,4% - 66,7%
Benzinstations	5	464	291	62,7%	58,3% - 67,1%
Benzinstations	6	656	371	56,6%	52,8% - 60,3%
Benzinstations	7	385	224	52,2%	53,3% - 63,1%

Bron: Panteia

In Wave 7 is het gemiddelde nalevingspercentage leeftijdscontrole bij tabak- & gemakzaken 71,3%. Met een 95% betrouwbaarheidsinterval van 66,4% - 76,3%, zal het nalevingspercentage bij 95 van de 100 herhaalde waves tussen deze waardes liggen.

Het gemiddelde nalevingspercentage leeftijdscontrole in Wave 6 bij de benzinestations is 58,2%. Met een 95% betrouwbaarheidsinterval van 53,3% - 63,1%, zal het nalevingspercentage bij 95 van de 100 herhaalde waves tussen deze waardes liggen.

5.2 Betrouwbaarheidsintervallen nalevingspercentage vergewisplicht

tabel 6 95%-betrouwbaarheidsintervallen 18- en 19-jarigen, 1ste wave 2015, 2e, 3e wave en 5e wave 2016 en en 6e , 7e wave 2017. In Wave 4 en Wave 7 is geen meting gedaan naar de naleving van de vergewisplicht.

Gemiddelde naleving vergewisplicht 18- en 19-jarigen					
Branche	Wave	N totaal	N	%	Betrouwbaarheidsinterval
Tabak- & gemakzaken	1	1.586	1.090	68,7%	66,4% - 71,0%
Tabak- & gemakzaken	2	1.360	901	66,3%	63,7% - 68,8%
Tabak- & gemakzaken	3	1.321	948	71,8%	69,3% - 74,2%
Tabak- & gemakzaken	5	435	300	69,0%	64,6% - 73,3%
Tabak- & gemakzaken	6	1.207	858	71,1%	68,5% - 73,6%
Benzinestations	1	2.060	1.301	63,2%	61,1% - 65,2%
Benzinestations	2	1.508	974	64,6%	62,2% - 67,0%
Benzinestations	3	1.483	1.014	68,4%	66,0% - 70,7%
Benzinestations	5	505	314	62,2%	57,9% - 66,4%
Benzinestations	6	1.313	884	67,3%	64,8% - 69,9%

Bron: Panteia

6 Conclusies

Ten opzichte van Wave 6 (jan – feb 2017) laat Wave 7 een stijging zien in de naleving van de leeftijdsgrens. Bij de tabak- & gemakzaken is deze met een stijging van 60,4% in Wave 6 naar 71,3% in Wave 7 het sterkst. Bij de benzinestations steeg de naleving van de leeftijdsgrens van 56,6% in Wave 6 naar 58,2% in Wave 7.

Voor zowel tabak- & gemakzaken als benzinestations geldt dat de naleving van de leeftijdsgrens sinds het ijkpunt van de Bureau Nuchter meting in het voorjaar van 2015 spectaculair is gestegen. Bij Tabak- & gemakzaken steeg het nalevingspercentage in de periode van 36,3% naar 71,3%. De benzinestations laten een nalevingsverbetering van 17,8% naar 58,2% zien.

Opvallend in Wave 7 is de sterke daling van het percentage “ID gevraagd en WEL verkocht”, zowel binnen tabak- & gemakzaken als benzinestations. De branches, commerciële organisaties en ondernemers binnen tabak- & gemakzaken en benzinestations hebben hieraan in de afgelopen periode veel aandacht besteed. Ook zijn er met behulp van TNLT nieuwe hulpmiddelen ontwikkeld en verspreid. Deze extra inspanningen hebben dus het gewenste effect gehad.

Binnen benzinestations is een aantal tendensen waar te nemen. Positief is dat de categorie Clusters - dit zijn zelfstandige ondernemingen met meerdere benzinestations, niet behorende tot de oliemaatschappijen - weer beter zijn gaan presteren. Met een nalevingspercentage van 69,3% zijn zij duidelijk koploper binnen de benzinestations. Een zorgelijke ontwikkeling is wel dat binnen benzinestations het percentage “Geen ID gevraagd en verkocht” in Wave 7 aanmerkelijk hoger lag dan in de voorgaande waves. Ook het feit dat binnen benzinestations de categorie Oliemaatschappijen het minst blijft presteren en ook – als enige categorie – er in Wave 7 op achteruit is gegaan, is reden tot extra aandacht van de sector.

De resultaten van alle TNLT-waves samen laten zien dat verbetering van de naleving van zowel de leeftijdsgrens als de vergewisplicht een zaak van de lange adem is. Het gaat immers om een gedragsverandering bij zowel winkeliers en hun personeel als consumenten.

Ondanks de verbeterde resultaten van Wave 7 blijft het daarom belangrijk dat zowel de tabak- & gemakzaken als de benzinestations, geholpen door de commerciële organisaties en de brancheorganisaties, zich blijven concentreren op het goed naleven van zowel de leeftijdsgrens als ook de vergewisplicht.